

Toekomst na inkeer en omkeer

Op de Israëlzondag tonen wij onze verbondenheid met het volk Israël. Die verbondenheid is historisch gefundeerd. Dit omdat de Schrift in Israël ontstaan is. Ook vloeit het voort uit Gods handelen met Israël. Voor de christelijke gemeente is het belangrijk de God van Israël te kennen. Immers, zijn omgang met dit volk openbaart Wie Hij is. Dat blijkt ook in Deut. 30:1-10, waar God op een strenge en barmhartige wijze met zijn volk omgaat. Dat vraagt van Israël inkeer en bekering. Deze woorden zijn ook van toepassing op de christelijke gemeente. Voordat we bij het Bijbelgedeelte stilstaan, luisteren we eerst naar de Joodse beleving van de eerste tien dagen van het nieuwe jaar. Dit omdat de Israëlzondag in deze periode valt.

Geduchte dagen

Wanneer Rosj Hasjana (de nieuwjaarsdag) voorbij is, begint een periode die in het Jodendom *Jamiam Nora'iem* (geduchte dagen) wordt genoemd. Het zijn tien dagen van inkeer totdat *Jom Kippoer* (Grote Verzoendag) aanbreekt. Vroeger bracht de hogepriester op die dag een verzoenoffer, voor zichzelf en voor het gehele volk. Ook werd een geitenbokje, symbolisch beladen met schuld, de woestijn in gestuurd (Lev. 16). Na de vernietiging van de tempel in het jaar 70 was dat niet meer mogelijk en ook de gewone offers konden niet meer gebracht worden. In die omstandigheden kwam veel nadruk te liggen op inkeer en bekering, in het Hebreeuws *Tesjoeva*, afgeleid is van het werkwoord *sjoev* 'terugkeren, omkeren'.

Rabbin De Vries

In zijn klassieke werk *Joodse riten en symbolen* (1927) beschrijft rabbijn S.Ph. de Vries de eerste tien dagen van het nieuwe jaar.¹ Op de Nieuwjaarsdag, op de eerste van de maand Tisjri, wordt de ramshoorn geblazen. Het is een dag van inkeer.

'Het joodse Nieuwjaar is zeer bij uitstek het tijdstip der afrekening. Het komt uitdrukkelijk met de eis, om de balans op te maken van het zedelijk en godsdienstig leven in het afgelopen jaar en zó voor God te treden met de gebeden voor de toekomst. Het wil ons door elkander schudden en ons zondebesef weer eens heel opzettelijk helder wakker roepen. Het heet in de liturgie als zodanig: *de Dag der Herinnering!* Aan het weder wekken van het bewustzijn onzer zondigheid, onzer behoefte aan Gods genade en vergiffenis, zijn de eerste tien dagen van het nieuwe jaar gewijd. De eerste dezer tien dagen is de Dag der herinnering, de laatste is de *Grote Verzoendag.*' (pp. 78-79)

De Grote Verzoendag is bedoeld voor volle inkeer in zichzelf.

'Zie uw daden na. Toets uw woorden. Peil uw gedachten. En oordeel. Niet of ge zelf tevreden zijt, niet of een ander u toejuicht of verguist. Maar neem de maatstaf van God en Zijn Wil en vraag of Hij tevreden kan zijn. Wees u een streng rechter. Ge komt te kort. Ge kunt voor de Rechterstoel van God niet standhouden. Laat het u niet verontrusten of ontmoedigen en u daarom misschien liever de eigen ogen half of heel voor uw feilen doen sluiten. Als ge slechts waar wilt zijn en eerlijk en streng en onverbiddelijk en zien wilt en niet verschonen, dan moogt ge ook als zondig wezen voor de Rechter verschijnen. Want die Rechter is immers ook

¹ S.Ph. de Vries, *Joodse Riten en Symbolen*. Zesde druk, Amsterdam 1968.

uw Vader. Een Vader, Wiens liefde nooit is uitgeput en Wiens genade ook in eeuwigheid niet eindigt.’ (p. 81)

‘En zo begint Rosj-Hasjanàh met dat, waarmede Jom-Hakkipoerim besluit. Zij vormen het begin en het slot der tiendaagse periode, die de naam draagt van de tien bekeringsdagen. (...) Nieuwjaar en Grote Verzoendag zijn: de *Ontzagwekkende Dagen*, de *Jamiem Noraiem*. (...) De hele week, waarin Nieuwjaar valt – en als dat op maandag of dinsdag is, dan reeds de hele vorige week – staat in het teken der voorbereiding op de komst der Ontzagwekkende dagen. (...) Dan wordt de ochtenddienst ter synagoge in de werkdagen vervroegd, want dan worden er iedere morgen, behalve op sabbath, bijzondere gebeden uitgesproken. Die gebeden heten: boetgebeden, *Seliechoth*. Hun schering en inslag is: Vader wij hebben gezondigd, wees ons genadig.’ (pp. 81-82)

Rabbin Sacks

Rabbin Jonathan Sacks schreef over de tien geduchte dagen als ‘het heilige der heiligen in de Joodse tijd’.²

‘De sfeer in de synagoge is intens. De Goddelijke aanwezigheid is bijna tastbaar. Jesaja zei: ‘Zoek de HERE terwijl Hij te vinden is, roep Hem aan terwijl Hij nabij is’ (Jes. 55:6). De rabbi’s vroegen: Is God niet altijd te vinden en nabij? Hun antwoord: ‘Dit gaat over de tien dagen van inkeer, van Nieuwjaar tot Grote Verzoendag. God is altijd dicht bij ons, maar wij zijn niet altijd dicht bij Hem. Hij is altijd te vinden, maar wij zoeken Hem niet altijd. Om de nabijheid van God te voelen, moeten we ons inspannen. Er is een bijzonder afstemmen en afstellen nodig.

Dat gebeurt in onze heiligste plaats, de synagoge. Op de heiligste tijd, de geduchte dagen. Er is een geluid nodig, de sjofar, zo doordringend en vreemd dat het ons uit ons leven van alledag haalt en brengt naar een besef aanwezig te zijn bij iets enorms en gewichtigs. We moeten tot God naderen om te voelen dat Hij nabij is. Dat gebeurt in de tien dagen van inkeer.

Het is alsof de wereld een rechtszaal is geworden. God is de rechter. De sjofar kondigt de opening van het proces aan. Het kan een ervaring zijn die ons leven verandert. We moeten ons de meest wezenlijke vragen stellen: Wie ben ik? Waarom ben ik hier? Hoe moet ik leven? Hoe heb ik geleefd, tot nu toe? Hoe gebruikte ik Gods grootste geschenk: de tijd? Wie heb ik onrecht gedaan; hoe kan ik het rechtzetten? Waar heb ik gefaald; hoe kan ik het te boven komen? Wat in mijn leven is gebroken en behoeft herstel? Wat voor hoofdstuk wil ik schrijven in het boek des levens?’

Deuteronomium 30

De keuze voor dit Bijbelgedeelte is ingegeven door de volgende overwegingen:

- 1) De aansluiting bij de bovengenoemde inkeer en schuldbelijdenis. Het gaat in dit Bijbelgedeelte over ‘ter harte nemen’ (vs. 1), ‘zich bekeren’ (vs. 2, 8, 10), ‘aan God gehoorzaam zijn met hart en ziel’ (vs. 2, 8, 10) en ‘besnijdenis van het hart’ (vs. 6).
- 2) Dit gedeelte wordt rond deze tijd gelezen in de synagoge. Op 28 september 2019 zijn Deut. 29:9-30:20 en Jes. 61:10-63:9 aan de beurt en op 5 oktober 2019 Deut. 31:1-30 en Jes. 55:6-56:8.

² *The Koren Rosh Hashana Maḥzor*. Translation and commentary by Rabbi Jonathan Sacks, pag. x.
<http://hetcis.nl/vandaag-23-september-3-tisjri-sabbat/>

3) Het Bijbelgedeelte is van groot belang om de samenhang tussen straf, bekering en herstel van Israël te begrijpen en vormt de achtergrond van veel profetieën.

Overzicht van het Bijbelboek

Deuteronomium bevat de afscheidsredevoeringen van Mozes. Deze spreekt hij uit net voordat het volk Israël het beloofde land binnengaat. God geeft het land aan zijn volk, maar diverse waarschuwingen maken duidelijk dat het wonen in Kanaän afhankelijk is van voorwaarden. Het boek stamt inhoudelijk uit de tijd van Mozes en legt daarmee een fundament waarop de profetische boeken voortbouwen.³

Deuteronomium bevat een introductie (1:1-5) en een historische terugblik (1:6-4:43). Mozes noemt de dreiging van de verdrijving uit het beloofde land. Toch klinkt ook de belofte van een mogelijke terugkeer uit de ballingschap (4:25-31). Hierna volgen de basisbepalingen (4:44-11:32) en de gedetailleerde bepalingen (12:1-26:19). Dan komt een opsomming van zegeningen en vervloekingen (27-30). Tot slot wordt het afscheid van Mozes beschreven (31-34).

De inhoud van Deut. 27-30

Wanneer Israël de Jordaan overgestoken heeft, moet het een tocht maken naar de bergen Ebal en Gerizim bij Sichem. De uitvoering van de opdracht in Deut. 27 staat in Joz. 8:30-35. Zes stammen moeten plaatsnemen op de berg Gerizim om te zegenen, en zes op de berg Ebal om vervloekingen uit te spreken. De plaats van het altaar, op de Ebal, de berg van de vloek, is opmerkelijk. Wanneer alles afhangt van de gehoorzaamheid van het volk, is de vloek onvermijdelijk (vgl. 27:26; 30:1; 31:16-17). God geeft echter in zijn genade ook de mogelijkheid offers te brengen en herstel van de relatie te bewerken. Daarom is het mogelijk vreugde te tonen op de berg van de vervloeking (27:7).

In Deut. 28 staan 14 verzen met aansporingen en zegeningen. Daarna volgen 54 verzen met vervloekingen (vgl. Lev. 26). Zonen en dochters van de Israëlieten zullen aan een ander volk gegeven worden, in slavernij (v. 32). Ook mannen en vrouwen, en hun koning, zullen weggevoerd worden naar een onbekend volk. De opsomming in Deut. 28 eindigt met de bedreiging dat de Israëlieten op schepen teruggevoerd zullen worden naar Egypte. Dit is een omkering van de uittocht uit Egypte.

In Deut. 29 verklaart Mozes dat de HEERE het volk geen hart heeft gegeven om Gods werk te begrijpen, namelijk de grote tekenen en wonderen (vs. 3). De Nieuwe Bijbelvertaling heeft hier ten onrechte een positieve vertaling: 'maar pas vandaag heeft de HEER u werkelijk inzicht gegeven, u de ogen en de oren geopend'. Reeds in 9:6 is Israël omschreven als een halsstarrig volk (vgl. 9:24). En in 10:16 roept Mozes het volk op hun harten te besnijden en niet langer halsstarrig te zijn. Aan het eind van Deut. 29 worden de consequenties van de vervloekingen genoemd. Het verkeerde gedrag van het volk is daar verondersteld. In dat geval zal het land Israël een plek van zwavel en zout worden. Er groeit dan geen enkel gewas meer, zoals na de omkering van Sodom en Gomorra (v. 23). In toorn en grimmigheid heeft de HEERE de Israëlieten weggerukt uit hun eigen land en geworpen in een ander land (v. 28).

Deut. 30 bouwt hierop voort: 'Wanneer al deze dingen, de zegen en de vervloeking die ik u voorgehouden heb, over u komen' en vermeldt de verstrooiing onder de volken (vs. 1). De zegeningen en vervloekingen in de vorige hoofdstukken lijken twee gelijkwaardige mogelijkheden, maar de situatie is veel negatiever. Dit vers beschouwt de komst van de vervloekingen als realiteit. Ongehoorzaamheid en desastreuze consequenties worden verwacht. Echter, zelfs in die bittere

³ Zie 'De opbouw, boodschap en het auteurschap van het boek Deuteronomium', in M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Leviticus – Deuteronomium*. Studiebijbel OT, deel 2, Veenendaal 2005, pp. 765-770. Ook online te raadplegen via www.studiebijbel.nl

omstandigheden is de mogelijkheid van terugkeer tot de HEERE nog open.

Uitleg Deut. 30:1-10

God heeft de woorden uit hoofdstuk 28 in vervulling laten gaan. Al is het aannemelijk dat de Israëlieten zegeningen ervaren, vroeg of laat zullen toch de vervloekingen in werking treden en zal de ballingschap realiteit worden (vs. 3).

Het is mogelijk de **verzen 1-3** te vertalen 'Wanneer dan al deze dingen ... en wanneer gij u dan tot de HERE, uw God, bekeert ... dan zal de HERE, uw God, in uw lot een keer brengen ...' (NBG-1951; vgl. WV en NBV). Een andere mogelijkheid is: 'Het zal gebeuren, wanneer al deze dingen ... dat u het weer ter harte zult nemen. ... En u zult zich bekeren ... Dan zal de HEERE, uw God, een ommekeer brengen ...' (HSV, vgl. SV).

In het eerste geval ligt de nadruk op de voorwaarde dat het volk tot inkeer komt, en is het onzeker of die inkeer er zal komen. C.J. Labuschagne kiest voor de tweede benadering en schrijft: 'Het tot inkeer komen van de Israëlieten na de catastrofe, hun bekering tot YHWH en hun gehoorzaamheid aan zijn geboden, zijn deel van de hoopvolle profetische voorzegging, zoals in 4:29-30 (...). Wat toegezegd wordt is onvoorwaardelijk, zonder mitsen en maren. Het troostrijke perspectief dat hier voor Israël geopend wordt is hetzelfde als in Deutero-Jesaja (zie 40:1vv.) en in de 'herstel'-teksten van Jeremia en Ezechiël.'⁴

McConville kiest voor de andere vertaling, maar merkt wel op dat het woordje *kî* zowel conditioneel als temporeel opgevat kan worden. In het eerste geval is het een voorwaarde ('als de Israëlieten'), in het tweede geval is het een tijdsvolgorde ('in die omstandigheden zullen de Israëlieten'). De temporele interpretatie is ook van toepassing in 6:10; 11:29; 26:1 en 31:21. De context bepaalt welke interpretatie het beste is, en de grens tussen beide mogelijkheden is soms vaag. McConville geeft in de uitleg van 30:1-3 de voorkeur aan de temporele benadering.⁵

Die temporele benadering lijkt mij ook op te maken uit het uitgebreide vervolg (de verzen 4-10), uit 4:29-31 en uit het slot van het vermanende lied van Mozes. God zal zijn land en zijn volk uiteindelijk toch verzoenen (32:43). Het voorwaardelijke element blijft aanwezig, en daarmee het appèl op Israël om tot inkeer te komen, maar er is ook verwachting dat die inkeer vroeg of laat zal plaatsvinden.

De Israëlieten zullen 'het' ter harte nemen, d.w.z. dat ze zullen beseffen wat de achtergrond is van de gebeurtenissen. Ze zullen gaan terugdenken aan dit onderwijs van Mozes. Hij heeft hun twee mogelijkheden voorgehouden (11:26; 30:15, 19). Het besef daarvan en de eerdere ervaring van zegen zullen meehelpen de situatie te doorzien. Het besef begint in het hart, de zetel van de wil en het verstand, de plaats waar de beslissingen genomen worden (4:29; 1 Kon. 8:47; Spr. 4:23).

Vers 2 beschrijft de bekering, die concreet tot uiting komt in het luisteren naar Gods stem (het gehoorzamen). Het volk beseft dat het verlaten van JHWH, hun God, de oorzaak is van de rampen. Daarom wil het voortaan de regels van de verbondsvernieuwing in het land van Moab gehoorzamen (29:12). De Israëlieten gaan God met heel hun hart en ziel (vgl. 4:29) gehoorzamen.

Het gevolg is volgens **vers 3** dat JHWH een omkeer teweegbrengt en zich over de Israëlieten ontfermt. In het Hebreeuws wordt gevarieerd met het werkwoord *sjoev* 'bekeran, terugkeren'. Hier staat letterlijk 'uw God keert uw omkeer' (vgl. Jer. 29:14; 30:3, 18; 31:23; 48:47) en betekent zoveel

⁴ C.J. Labuschagne, *Deuteronomium*, deel III, POT, Baarn 1997, 144. P.C. Craigie, *The Book of Deuteronomy*, NICOT, Grand Rapids 1976, maakt dezelfde vertaalkeuze (p. 361)

⁵ J.G. McConville, *Deuteronomy*, AOTC, Leicester 2002, pp. 421, 425.

als 'in uw lot een keer brengen' (NBG). Er zijn ook vertalingen die 'gevangenschap' hebben, afgeleid van het werkwoord *sjavah*, maar die betekenis past niet goed in Job 42:10.

Salomo gebruikt later, bij de ingebruikname van de tempel, soortgelijke woorden. Hij noemt de mogelijkheid dat de Israëlieten naar een vijandig land gevoerd worden en daar gaan bidden om vergeving. Laat de Heere zich dan ontfermen! (1 Kon. 8:46-53).

Gods erbarmen is de bron: Hij zal zich toewenden en de Israëlieten bijeenbrengen uit de landen waarheen Hij hen verspreid heeft. De woorden zijn heel algemeen 'al de volken', zodat hier niet een specifieke situatie bedoeld is, zoals de ballingschap in het land van de Babyloniërs.

Vers 4 laat de reikwijdte van de belofte zien voor de verdrevenen die zich zelfs aan het einde van de hemel kunnen bevinden, 'tot aan de verste horizons' (vgl. Neh. 1:9). Vervolgens richt Mozes de aandacht op de plaats waarheen de Heere de Israëlieten zal brengen (**vs. 5**). Zij zullen komen in het land dat de vaderen ooit in bezit hebben gekregen. Hiermee kunnen niet de aartsvaders bedoeld zijn, want die waren daar nog vreemdeling. Het betreft de generatie die voor Mozes staat en onder Jozua het land verovert. Hier wordt verondersteld dat Israël generaties lang in het land zal wonen, totdat er een keer een wegvoering is. Daarna mogen de weggevoerden terugkeren en opnieuw het land in bezit nemen. God zal daar het volk goeddoen (vgl. 8:16) en het zal weer toenemen in aantal (vgl. 7:13; 13:17; 28:63).

Daarna wordt in **vers 6** een fundamentele handeling genoemd: God besnijdt het hart van de Israëlieten. Hij realiseert wat eerder als opdracht geformuleerd was. In 10:16 staat 'Besnijdt dan de voorhuid van uw hart en wees niet langer halsstarrig'. Die oproep vindt plaats vanwege de zonde met het gouden kalf, genoemd in Deut. 9. Daarop ontfermde God zich en gaf Hij twee nieuwe stenen tabletten met de belangrijkste bepalingen van het verbond (10:1-11). Tegen die achtergrond betekent 'besnijdt dan de voorhuid van uw hart' de oproep om niet toe te geven aan de zonde, maar om te gehoorzamen. Een zelfde oproep staat in Jer. 4:4. Uiterlijk besneden zijn is niet genoeg. De besnijdenis, zoals bevolen aan Abram en zijn nageslacht (Gen. 17), is een teken van toewijding aan God. Besnijdenis van het hart houdt in dat heel het leven gericht is op Hem.

Mozes klaagt dat het volk geen hart heeft om de Heere te dienen (29:4), en de gevolgen zullen niet uitblijven. In 30:6 klinkt echter de belofte dat Hij zelf het hart zal vernieuwen door het te besnijden. Dit is een genadegave waardoor de Israëlieten en hun nageslacht in staat zijn de Heere met een onverdeeld hart lief te hebben en te dienen. Wanneer zij dit doen, zal Hij hun het leven geven (vgl. 4:1; 8:1; 16:20). In latere eeuwen werken de profeten het thema van de innerlijke vernieuwing verder uit (Jer. 31:31-34; 32:39-41; Ezech. 11:17-20; 36:24-28). Paulus beschrijft in Rom. 2:28-29 de besnijdenis van het hart.

Vers 7 geeft aan dat God alle vervloekingen die de Israëlieten hebben getroffen, terecht zullen komen bij de vijandige volken (vgl. Jes. 10:5-23). Het gevolg is dat de Israëlieten veilig kunnen wonen. De overwinningen van de vijanden zijn niet aan de superioriteit van hun goden te danken, maar aan de toorn van de God van Israël over zijn eigen volk. Hij heeft immers meer macht dan die andere goden! (vgl. Jer. 25:11-14). Omdat JHWH de machtige Schepper is, kan Hij andere volken ter verantwoording roepen en straffen opleggen.

Hierna is er aandacht voor Israëlieten en hun veranderde houding (**vs. 8**). Zij zullen zich bekeren, luisteren naar Gods stem, en alle bepalingen van de verbondsvernieuwing gehoorzaam opvolgen (vgl. vs. 2). Het gevolg is dat de Heere overvloed zal schenken (**vs. 9**). Hij zal zich weer verblijden over de Israëlieten en daarom het goede geven.

Aan het einde van deze perikoop geeft Mozes nogmaals aan, in welke situatie de vervloeking verandert in een zegen (**vs. 10**). Deze omkering vindt plaats wanneer de Israëlieten gehoorzamen aan de stem van God en zijn geboden en instellingen met hart en ziel bewaren. Concreet zijn dat de woorden die geschreven zijn in dit wetboek.

Deze passage is zowel een aankondiging van latere gebeurtenissen als een aansporing de luisteraars in de velden van Moab te overtuigen van het belang van gehoorzaamheid (vgl. vs. 8 'die ik u heden gebied').

Bijbels-theologische overwegingen

1. Het land Kanaän is eigendom van God en Hij bepaalt wie daar mogen wonen. De Kanaänieten worden verdreven vanwege hun zonden (Gen. 15:16; Deut. 7:4-5; 18:12). Israël mag in het land wonen, maar kan daaruit ook weer verdreven worden als het ongehoorzaam is aan God.

2. Mozes spoort in zijn redevoeringen Israël aan tot gehoorzaamheid, maar hij is somber over de toekomst. Hij heeft in de afgelopen veertig jaar gemerkt dat het volk vaak tegen Gods wil inging. Op grond daarvan verwacht hij dat er vroeg of laat sprake zal zijn van ongehoorzaamheid (9:6, 24; 29:4; 10:16). Ter introductie van het lied van Mozes staat er: 'Zie, terwijl ik heden nog bij u in leven ben, bent u al opstandig geweest tegen de HEERE; hoeveel te meer dan na mijn dood!' (31:27; vgl. ook vs. 29). Het lied bevat veel verwijzingen naar die verkeerde houding (Deut. 32).

3. Het is steeds weer de vraag hoe de heilige God met zondige mensen om kan gaan. Hiervoor is de dienst van de verzoening ingesteld, vooral in de tabernakel en de tempel. De offers zelf waren niet genoeg, want God ziet het hart aan. Hij wil in oprechtheid gediend worden.

4. Het OT bevat ontroerende voorbeelden van verootmoediging en inkeer, en van gebeden waarin God gevraagd wordt barmhartig en genadig te zijn. Dat gebeurt in de voorbeden van leiders als Mozes (Ex. 32-34), Daniël (Dan. 9), Ezra (Ezra 9) Nehemia (Neh. 1:4-10) en Leviëten op een dag van vasten en gebed (Neh. 9). Vanwege de verbondenheid met de eerdere generaties kan ook schuld beleden worden voor de zonden van de voorouders. Dit is voor veel christenen in onze tijd een vreemd verschijnsel, omdat wij meer individualistisch ingesteld zijn.⁶ Er zijn ook persoonlijke en gemeenschappelijke boetepsalmen, zoals 6, 25, 32, 38, 51, 102, 106, 130 en 143.

5. Het OT laat zien dat God spreekt met mensen en met hen een bijzondere relatie aangaat. Dit geldt voor Adam, voor Noach, voor Abram en zijn nageslacht. Soms bevestigt Hij die relatie met een plechtige verzekering, een verbond. Dat gebeurt bij Noach (Gen. 6 en 9), bij Abram (Gen. 15 en 17), bij Israël aan de Sinaï (Ex. 19-24) en in Moab (Deut. 1:5; 29:1, 12-14). Dit heeft consequenties voor de situaties dat het verbond door mensen verbroken wordt, zoals door de zonde met het gouden kalf (Ex. 32). Steeds weer blijkt dat God dan straft, maar dat hierdoor geen einde aan de relatie komt. Die trouw blijkt in Deut. 30:1-10 (waar 12 x 'uw God' staat), maar ook elders, zoals in Lev. 26:40-46 en in profetieën over een rest die behouden zal worden (o.a. Jes. 7:3; 11:11, 16; 46:4).

In de dogmatische bezinning is sprake van het genadeverbond als een overkoepelend begrip van Gods omgang met mensen. In de Bijbel zelf is dat niet het geval, maar wordt het begrip gebruikt voor concrete bevestigingen. Dat maakt het ook gemakkelijker om over verbondsverbreking en later herstel te spreken.

6. De concrete verbonden maken het ook mogelijk te beseffen dat het nieuwe verbond in Jer. 31:31-34 een vervanging is van het verbond aan de Sinaï met zijn vele voorwaarden. Omdat de zonde in het

⁶ Vgl. 'Collectieve en individuele verantwoordelijkheid in Israël', in M.J. Paul e.a., *Bijbelcommentaar Ezechiël-Daniël*, 2014, 957-963.

hart is ingegrift (Jer. 17:1), is er weinig hoop op verbetering. Jeremia kondigt een nieuw verbond aan, waarin God belooft zijn wet in het binnenste te geven en in het hart te schrijven (Jer. 31:33). Dit nieuwe verbond vervangt het verbond aan de Sinai (zie vs. 32; ook in 2 Kor. 3 en Hebr. 8), terwijl de verbonden met Noach, Abram en David blijven bestaan. Dit houdt in dat Gods relatie met Israël voortduurt, terwijl in de tijd van het NT ook gelovigen uit de volken mogen delen in dit heil (Ef. 2-3).⁷

7. De terugkeer van de Joden uit de Babylonische ballingschap vanaf 538 v.Chr. toont dat God trouw is aan de belofte in Deut. 30:1-10. Er is enige bekering, want de afgoderij van de periode voor de ballingschap blijft achterwege. Toch zijn die terugkeer en bekering nog niet volledig⁸, want:

- a) De teruggekeerden kregen alleen de provincie Jehud, niet het gehele land.
- b) De circa 50.000 teruggekeerden (Ezra 2:64-65) vormden slechts een deel van de verstrooiden.
- c) Het koningschap van David werd nog niet hersteld.
- d) De blijvende gehoorzaamheid en de algehele innerlijke vernieuwing van het volk bleven uit.

8. Deut. 30:1-10 vormt een belangrijke achtergrond van de brieven van Paulus. Tegenover hen die menen dat de gelovigen uit de volken besneden moeten worden, benadrukt hij de geestelijke besnijdenis van het hart en de gehoorzaamheid aan de Tora (Rom. 2:25-29). Ook zijn verwachting van de bekering van Israël heeft hiermee te maken. God heeft immers zijn volk niet verstoten (Rom. 9:4; 11:1-2) en in de toekomst is er redding voor 'heel Israël' (11:25).

9. Block geeft aan dat Deut. 30:1-10 van groot belang is om de huidige situatie van Israël te verstaan. Het feit dat het land weer in bezit gekomen is van het volk Israël, is geen toeval, maar Gods leiding. Toch is de huidige staat Israël nog niet de volledige vervulling van de verwachting van Mozes en de profeten. Want hoewel een deel van de Joden nauwgezet rituelen en wetten navolgt, is de staat toch seculier, en veel Israëli's zijn dat ook. Het vele geweld maakt duidelijk dat de gewenste omgang met elkaar en de vreemdelingen nog niet bereikt is (vgl. Deut. 10:12-22). We hebben nog te bidden voor de vrede van Jeruzalem. Ook de Messias wordt door velen nog niet erkend (vgl. Rom. 10:13).

10. Veel christenen denken dat het Oude Testament de nadruk legt op menselijke prestaties, zoals de onderhouding van de wet, terwijl christenen vergeving ontvangen en vrij zijn van de wet. Hier leven veel misverstanden, want zoals duidelijk is uit het bovenstaande legt het Jodendom veel nadruk op inkeer, verootmoediging, schuldbelijdenis en het beroep op Gods barmhartigheid.⁹ Dat komt ook naar voren in de genoemde psalmen. In het Nieuwe Testament wordt het evangelie van vrij spraak door Jezus Christus verkondigd, en de christen is vrij van de vloek van de wet (Gal. 3:13), maar dat ontslaat ons niet van gehoorzaamheid. Jezus noemt in de Bergrede (Matt. 5-7) en elders hoe belangrijk het is Hem te volgen en te gehoorzamen. Veel Brieven in het NT bevatten talrijke aansporingen tot een christelijke levenswandel. Het is goed dat christenen zich hierop bezinnen en ook de tijd nemen voor inkeer en boete. De oproep om de biecht in ere te herstellen, heeft Bijbelse wortels (bijv. Jak. 5:16).¹⁰

11. In Deut. 30 ligt geen nadruk op vergeving en verzoening als oplossing voor de overtredingen van het verbond. Die aspecten komen elders aan de orde, zoals in Lev. 17. Hier is de volgorde: berouw over bedreven zonden, concrete verandering van levensstijl (bekering) en hartelijke gehoorzaamheid

⁷ Zie M.J. Paul, *Het nieuwe verbond en de profetieën over de toekomst van Israël*. Baarn 2013. <https://mjpa.nl/2013-het-nieuwe-verbond/>

⁸ D.I. Block, *Deuteronomy*, NIVAC, Grand Rapids 2012.

⁹ Zie ook Kees Jan Rodenburg, *Geen verzoening zonder bekering. Gesprekken over de joodse traditie*, Zoetermeer, 2009.

¹⁰ Johan Weij, *Mijn zonden heb ik U gebiecht. Een pleidooi voor de biecht*, Zoetermeer 1999.

aan Gods wil. Dit laatste is het gevolg van Gods besnijdenis van het hart. Vanuit de samenhang in het boek Deuteronomium is duidelijk dat God ook reeds aan het werk is in verootmoediging.

12. Deut. 30 geeft in algemene termen aan hoe God met zijn volk omgaat inzake het wonen in het land (vgl. Lev. 26:40-45; Deut. 4:27-31; 1 Kon. 8:46-53). Daarom kunnen we de Babylonische ballingschap zien als een concretisering van de algemene regel, zowel in de wegvoering als in de terugkeer. De algemene regel kan ook van toepassing zijn op de situatie van het Joodse volk na de verwoesting van de tempel in het jaar 70. Jeruzalem werd verwoest (opnieuw in het jaar 135) en de Joden werden verstrooid over de gehele aarde. Is dit het einde? Jezus noemt zelf dat eens de tijden van de heidenen vervuld zullen zijn (Luk. 21:24).

13. Ezechiël spreekt eerst over het bijeen vergaderen van de verstrooiden en pas daarna over de werking van Gods Geest (Ezech. 37). Dat is van belang bij de beoordeling of de terugkeer van het Joodse volk in de 20ste eeuw naar het land Israël als vervulling van Deut. 30 en andere profetieën gezien mag worden. Isaac da Costa verwachtte in de 19^e eeuw dat zijn volk onbekeerd naar het land zou terugkeren en pas daarna de werking van Gods Geest zou ervaren.¹¹

14. Jezus heeft bij het Pascha en het Avondmaal het nieuwe verbond ingesteld (Luk. 22:20). Dit is aangevangen, maar nog niet geheel gerealiseerd. De Heilige Geest vernieuwt mensen (Joh. 4:23-24; Ef. 2:22), en toch hebben zij hier nog te maken met veel gebreken en zonden. Steeds weer klinkt de oproep tot inkeer en bekering (Hand. 3:19; 8:22). Ook voor christenen is het belangrijk de oude mens af te leggen en de nieuwe mens aan te doen, en daar vervolgens uit te leven (Kol. 3:9-10). Wonderlijk zoals God de wil van mensen vernieuwt (Rom. 7:14-26) en dat Hij zijn werk zal voltooien.

Aanwijzingen voor preek

Wat is inkeer, boete? Hebben christenen dit nog nodig? Kunnen wij hierin leren van Israël? Het is een hedendaagse trend om God vooral als lief en vergevend te zien. Hij moet ons bevestigen in onze identiteit en zelfontplooiing. In het bovenstaande komen echter andere aspecten naar voren: rechtspraak, vergelding, schuld, en onwaardigheid. Elke vanzelfsprekendheid van vergeving ontbreekt. De Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer veroordeelde de menselijke zucht naar 'goedkope genade', waarbij genade een voorspelbaar mechanisme is, omdat alles toch wel vergeven zal worden. Genade is daarentegen een gunst.

Ook in het NT zijn inkeer en berouw aanwezig, en wordt daartoe opgeroepen. Te denken valt aan de schuldbelijdenis van Petrus (Joh. 21), van Paulus (1 Tim. 1:16) en 1 Joh. 1:9-2:2. Er zijn talrijke vermaningen in de brieven aan Korinthe, Galaten, Hebreëen en de zeven gemeenten in Klein-Azië om zonden na te laten en Christus in het dagelijkse leven te volgen.

Wat is de situatie van christenen nu in Nederland? Er kunnen gevoelens zijn van machteloosheid, zeker in situaties van teruggang en krimp. Het is niet mogelijk de 'vergeldingstheologie' van Deuteronomium direct toe te passen op onze situatie, omdat in de navolging van Christus het lijden een andere functie heeft gekregen dan in de theocratie van Israël. Toch kan de vraag gesteld worden of God zich terugtrekt vanwege onze zonden.

Wat is het goed om onszelf te onderzoeken (vgl. Ps. 139:23) en daarbij te luisteren naar Joodse voorbeelden. Dat betreft ook de verbinding tussen de generaties. Hebben we mogelijk toch meer deel aan kolonialisme, uitbuiting van volken (slavernij vroeger en in hedendaagse vormen) dan wij meestal denken? Wat is onze houding geweest tegenover het Joodse volk in de loop der eeuwen?

¹¹ I. da Costa, *Bijbellezingen*, deel 2, Amsterdam, z.j., pp. 40 en 630.

Hoe zit het met onze kerkelijke verdeeldheid, onze wereldgelijkvormigheid en met onze houding tegenover Gods schepping? Ook in onze tijd is er genoeg aan de hand dat vraagt om inkeer.

We kunnen aansluiten bij praktijken in de protestantse traditie. Luther begon zijn 95 stellingen met de betekenis van de boete. Calvijn stelde verootmoediging en genadeverkondiging aan de orde in de kerkdiensten. In de Nederlanden werden in de zestiende en zeventiende eeuw boete- en bededagen uitgeschreven. Het klassieke Avondmaalsformulier roept op tot zelfonderzoek en verootmoediging. Een recent voorbeeld van publieke kerkelijke schuldbelijdenis is de onthulling van een monument in Eisenach om afstand te nemen van het vroegere instituut voor 'ontjoodsing' van de Bijbel en de kerk.¹²

In de preek is het goed om te benoemen dat het onderwerp boete en schuldbelijdenis ook weerstanden oproept. In dat verband is leerzaam dat de Joden het niet laten afhangen van persoonlijke behoeften, maar hiervoor vaste tijden in het jaar gebruiken (vgl. Neh. 9:10-11 en 9:1), zodat zij elkaar kunnen versterken in het uiten van vreugden, verdriet en berouw.

In de preek mogen vragen gesteld worden aan elkaar en aan ons zelf. Dat kan vanuit een positieve grondhouding. De wijze waarop God zich bekend maakt aan Israël biedt hoop en uitzicht wanneer mensen in hun eigen situatie vastlopen. Het is wonderlijk en bemoedigend dat God ook door straffen en tuchtiging heen mensen naar zichzelf toe roept. Afval en boete zijn reële zaken die ook door christenen onder ogen gezien moeten worden, in de hoop en de verwachting dat Gods genade overwint.

Inkeer en verootmoediging zijn tekenen van hoop, want ze baseren zich op de belovende God. Er is een nieuw begin mogelijk. Wie niet voor Gods aangezicht afrekenet met het verleden en leeft uit vergeving, blijft een zware last met zich meedragen.

In Deut. 30 blijkt Wie God is en hoe wij mensen zijn. Hij is ook trouw aan Israël en houdt de relatie in stand, ook in situaties waarin het verbond verbroken is. Er kunnen zeer moeilijke perioden zijn, waarin de klacht overheerst. En toch, is er verwachting voor de toekomst, waarin God zijn heil verder zal openbaren aan Israël. Wie Gods hand opmerkt in de geschiedenis, ook in de terugkeer van Joden naar het beloofde land, heeft des te meer reden uit te zien naar de verdere vervulling van de vele beloften.

Dr M.J. (Mart-Jan) Paul

¹² <https://www.rd.nl/kerk-religie/monument-bij-ontjodingsinstituut-in-eisenach-1.1566994>